

УДК 373.5.016:811.161.2

DOI <https://doi.org/10.24919/2308-4863/47-4-30>**Тетяна РУДЮК,***orcid.org/0000-0002-3679-5648*

доктор педагогічних наук,

доцент кафедри української мови та методики її навчання
Ніжинського державного університету імені Миколи Гоголя
(Ніжин, Чернігівська область, Україна) *rudiukt@gmail.com*

ФОРМУВАННЯ ІННОВАЦІЙНО-ПРИРОДНИЧОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ ТА МАТЕМАТИЧНОЇ ГРАМОТНОСТІ В ПРОЦЕСІ НАВЧАННЯ ЛЕКСИКОЛОГІЇ УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ (НА МАТЕРІАЛІ РОДИННОЇ ЛЕКСИКИ)

Статтю присвячено актуальним питанням формування інноваційно-природничої компетентності та математичної грамотності учнів 10–11 класів в аспекті запропонованої розвідки та функціонування сучасних українських шкіл. Розглянуто специфіку та особливості формування світогляду підростаючого покоління в контексті здобуття наукової інформації з різних галузей знань. Акцентовано увагу на необхідності створення передумов для свідомого індивідуального зростання та готовності до процесу безперервного навчання, процесів аналізу й синтезу явищ у контексті лінгвістичних явищ і особистісної психорефлексії. Спроєктовано ефективність ука-заних рекомендацій під час формування окреслених компетентностей у процесі навчання лексикології української мови (на матеріалі родинної лексики), виховання свідомого ставлення до процесів інтеракції; дослідницьких зусиль, розвитку уважного ставлення й підтримки ближнього.

Серед умов, які забезпечували результативність навчального процесу в контексті опанування вказаних понять, визначено необхідність різноаспектних спостережень; систематичної індивідуальної роботи над собою; розвитку толерантності, факторів психологічного самоконтролю й самоаналізу, спостережливості. Крім того, запропоновано вправи для практичного аналізу навчального матеріалу; види робіт, взаємопов'язані з лінгвістичним матеріалом і відповідними креативними міркуваннями, практики моделювання й прогнозу тощо.

Звернено увагу на осмислення досліджуваних одиниць у річищі актуальних рекомендацій та можливих ракур-сів новітнього прочитання навчальної інформації.

Зроблено висновки про перспективність подальших спостережень у заданому спрямуванні, можливості інтенсифікації процесів засвоєння академічного матеріалу, зокрема: свідомого оперування відповідними дефіні-ціями, встановлення причинно-наслідкових зв'язків, обговорення результатів тощо.

Ключові слова: родинна лексика, інноваційно-природнича компетентність, математична грамотність, Сонячна система, планета, лінгвістична психорефлексія.

Tetiana RUDIUK,*orcid.org/0000-0002-3679-5648*

Doctor of Pedagogical Sciences,

Associate Professor at the Department of the Ukrainian Language and Methods of Teaching
Nizhyn State University named after Mykola Gogol
(Nizhyn, Chernihiv region, Ukraine) *rudiukt@gmail.com*

FORMATION OF INNOVATIVE AND NATURAL COMPETENCE AND MATHEMATICAL LITERACY IN THE PROCESS OF TEACHING LEXICOLOGY OF THE UKRAINIAN LANGUAGE (ON THE MATERIAL OF FAMILY VOCABULARY)

The article is devoted to topical issues of formation of innovative and natural competence and mathematical literacy among tenth and eleventh-graders in terms of the proposed research and the functioning of modern Ukrainian schools. The specifics and features of the formation of the worldview of the younger generation in the context of acquiring scientific information from different areas of knowledge are considered. Emphasis is placed on the need to create preconditions for conscious personal growth and readiness for the process of continuous education, processes of analysis and synthesis of phenomena in terms of linguistic phenomena and personal psychoreflexion. The effectiveness of these recommendations through the prism of the formation of the outlined competences in the process of teaching lexicology of the Ukrainian language (based on family vocabulary), educating a conscious attitude to the processes of interaction; research efforts, development of careful attitude and support of the others is projected.

Among the conditions that ensured the effectiveness of the educational process in the context of mastering these concepts the need for multifaceted observations is identified; systematic self-improvement; promotion of tolerance,

factors of psychological self-control and self-analysis and observation. In addition, exercises for practical analysis of educational material are offered; types of work related to linguistic material and relevant creative considerations, modelling and forecasting practices, etc.

Attention is paid to the understanding of the studied units in line of relevant recommendations and possible aspects of the innovative vision of educational information.

Conclusions are made about the prospects of further observations in the specified direction, the possibility of intensifying the processes of assimilation of academic material, in particular, conscious use of relevant definitions, establishing causal relationships, discussing results, etc.

Key words: family vocabulary, innovative and natural competence, mathematical literacy, solar system, planet, linguistic psychoreflexion.

Постановка проблеми. Люди здавна цікавилася питанням світобудови, визначення власного місця, впливу та значення слова у Всесвіті. Однією з найдавніших галузей таких наукових здобутків, які застосовувалися для практичних потреб людства, була й залишається астрономія. У рамках проекту Нової української школи, навчальних програм профільного й стандартного рівнів варто говорити про необхідність реалізації деяких тенденцій практики формування інноваційно-природничої компетентності та математичної грамотності учнів 10–11 класів ЗЗСО у процесі навчання лексикології української мови (на матеріалі родинної лексики), запровадження методичної підтримки й розвитку процесів раннього усвідомлення значущості родинних номінацій, особливостей їхнього функціонування та впливу на специфіку родинної взаємодії в контексті досліджуваної проблеми. Вважаємо, що підростаюче покоління має бути компетентним користувачем у широкому діапазоні знань та окреслених номінацій.

Аналіз досліджень. Лінгводидактична і методична проблема виховання читацького інтересу в учнівської і студентської молоді має свої конкретніші або загальніші передумови у сферах інших наук – філософії, психології, етнології, мовознавства, літературознавства, культурології, соціології, взагалі наукознавства, всіх наук, бо без читацького інтересу в жодній із них не можна реалізуватися, як і взагалі в сучасному інформаційному знанневому суспільстві (Мацько, 2009: 94). Так, давньогрецькі вчені одним з основних для себе вважали питання про місце Землі у Всесвіті, дослідження і з'ясування особливостей руху блукаючих світил – планет – на небі, а в цілому – з'ясування найголовніших елементів світобудови (Климишин, 1994: 15). Науковці справедливо зауважують, що роль астрономії в облагороджуванні думок, світогляду й усього життя людини не викликає сумніву, однак, закінчуючи школу, учень не назве й трьох найяскравіших зірок неба, що їх щовечора бачить у себе над головою (Климишин, 1994: 5).

Мета статті – дослідити місце та значення процесу формування вибраних елементів інноваційно-природничої компетентності та математичної грамотності учнів 10–11 класів ЗЗСО у процесі навчання лексикології української мови (на матеріалі родинної лексики).

Виклад основного матеріалу. Розвиток концепції НУШ та компетентнісного підходу до викладання дозволяє окреслити перспективи в контексті даної розвідки. Актуальними визначаємо використання методу проєктів, залучення міжпредметних зв'язків, сприяння формуванню цілісного світогляду підростаючого покоління; опрацювання лексикології української мови (на матеріалі родинної лексики) в інноваційних ракурсах і перспективах.

Отже, запропонована командна робота дозволяє опрацювати значні масиви інформації та розглянути мову в аспекті найрізноманітніших сфер людської життєдіяльності: астрономії, астрології, математики, СІТ, психології тощо; розвивати словниковий запас, комунікативні здібності, здатність до конструктивної взаємодії в колі однолітків, уміння самостійно здобувати та опрацьовувати інформацію, застосовувати її на практиці й у повсякденному житті, цілісно сприймати відомості про лексичні одиниці та особливості їхньої функціональної різногалузевої практики.

Для прикладу, розглянемо можливе прочитання запропонованої інформації в контексті інноваційно-природничої компетентності та математичної грамотності.

I покоління – 1 особа – «Я» – точка відліку. Керівною для неї розглядають енергію Сонця як центру сонячної системи та джерела й символу життя. Загальновідомо, що така людина уособлює першооснову будь-якого родового дерева та прагнення до самовираження; розвитку власної особистості; життєтворчості; формування індивідуальності через такі ж життєдайні енергії-характеристики, як здатність до лідерства, цілеспрямованість, відповідальність, доброзичливість тощо. Як правило, діти та молодь мають однаково позитивне ставлення до світу, добрих або злих людей, унікальні можливості для успіху й щастя.

Так, П. Лаплас, перераховуючи основні особливості сонячної системи, порівнює рух планет навколо світила в одному напрямку та приблизно в одній площині із зосередженістю уваги родини на її найменших членах (Томилин, 1975: 75).

Вправа 1. Дослідіть співвідношення родинних номінацій з елементами Сонячної системи, послуговуючись текстами народної творчості.

Зразок:

Ой сивая та і зозулечка,
Щедрий вечір, добрий вечір,
Добрим людям на здоров'я!
Усі сади та і облітала,
Щедрий вечір, добрий вечір,
Добрим людям на здоров'я!
А в одному та і не бувала,
Щедрий вечір, добрий вечір,
Добрим людям на здоров'я!
А в тім саду три тереми:
Щедрий вечір, добрий вечір,
Добрим людям на здоров'я!
У першому – красне сонце,
Щедрий вечір, добрий вечір,
Добрим людям на здоров'я!
У другому – ясен місяць,
Щедрий вечір, добрий вечір,
Добрим людям на здоров'я!
А в третьому – дрібні зірки,
Щедрий вечір, добрий вечір,
Добрим людям на здоров'я!
Ясен місяць – пан господар
Щедрий вечір, добрий вечір,
Добрим людям на здоров'я!
Красне сонце – жона його
Щедрий вечір, добрий вечір,
Добрим людям на здоров'я!
Дрібні зірки – його дітки,
Щедрий вечір, добрий вечір,
Добрим людям на здоров'я!

II покоління становлять 2 особи (як правило, пара) – батьки. Їхній вплив на особистість уподібнюють до впливу природного супутника Землі – Місяця – найближчого та найбільш вивченого небесного тіла, що символізує найрідніших людей. Цей факт можна розглядати як своєрідну заповнювальну формування емоційного світу дитини та її психофізіологічного здоров'я. Безперечно, те, що закладають батьки, залишається на все життя як несвідомий, дещо інстинктивний, рефлексивний вплив-характеристики, наприклад: емоційність переживань; формування звичок, ставлення до світу; здатність до адаптації; розвиненість інтуїції; схильність аналізувати деталі тощо.

Вправа 2. Ознайомтеся із середніми відстанями планет від Сонця, уявно зіставивши їх розташування із взаєминами членів сім'ї та роду.

Для прикладу. Сучасна модель будови Сонячної системи: I. Меркурій. II. Венера. III. Земля. IV. Марс. V. Юпітер. VI. Сатурн. VII. Уран. VIII. Нептун. IX. Плутон. X. Комета.

III покоління – 4 людини – бабусі та дідусі – планета Меркурій – найближча до Сонця; належить до земної групи разом із Венерою, Землею, Марсом (Воронцов-Вельямінов, 1993: 66). Варто зауважити, що одна сонячна доба на цій планеті триває 176 земних діб (Воронцов-Вельямінов, 1993: 67). Його вплив на особистість пов'язують із такими характеристиками, як комунікабельність і вміння спілкуватися, здатність до навчання, обміну інформацією тощо. Існує навіть думка про те, що саме від бабусь і дідусів діти найімовірніше переймають свої інтелектуальні здібності, здатність до сприймання, таланти, поведінкові особливості. Як правило, таку закономірність посилює той факт, що третє покоління намагається брати якомога активнішу участь у вихованні онуків, сприяє всебічному розвитку молоді. Водночас вплив названої планети здатен наділяти людей доволі високим рівнем зацікавленості навколишнім середовищем, відносною метушливістю, мультизадачністю, активністю.

Вправа 3. Уявіть, що Ви разом із бабусяю (дідусем, мамою, татом, братом, сестрою) запланували поїздку-зустріч до далеких родичів, котрі досліджують Ваш спільний родовід. Сплануйте систему запитань про 7 поколінь прашурів (від 5 до 10–15), які би Вам хотілося поставити. Послугуйтеся відомими родинними номінаціями; з'ясуйте за потреби, незрозумілі або нові.

Поділіться враженнями та результатами виконаної роботи, запропонуйте поради чи пропозиції.

IV покоління – 8 осіб – прадідусі та прабабусі – планета Венера. Вона є набагато меншою від Землі за об'ємом і масою (Воронцов-Вельямінов, 1993: 68), сонячна доба на ній становить 117 земних діб. Вплив на людей пов'язують із такими поняттями, як любов, краса, радість, матеріальні блага, розміреність ритму життя, добро, позитивність настрою, готовність допомагати, стабільність, комфорт, консерватизм поглядів.

Вправа 4. Спробуйте зобразити самостійно або за допомогою СІТ Ваше бачення схематичного та кількісного розташування членів сім'ї та роду відносно один одного (див. рис. 1).

Зразок. На мою думку, архітектором роду або точкою відліку можна вважати перше покоління – «Я». Підґрунтям для нього – батьків – маму й тата.

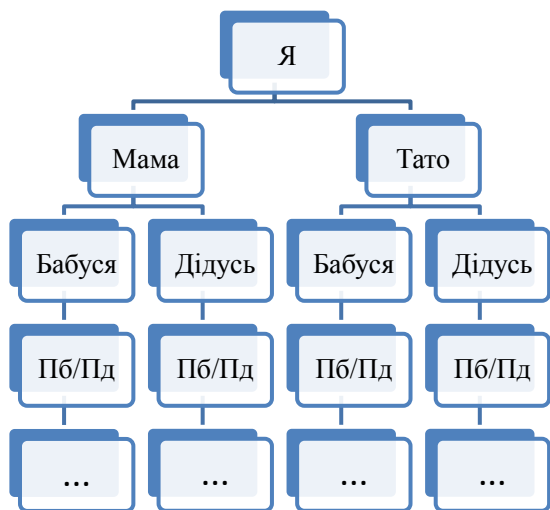

Рис. 1. Схематичне зображення розташування членів сім'ї та роду (5 поколінь)

Третє покоління становлять бабуся з дідусями – 4 особи; четверте – прабабусі й прадідусі (8 чоловік); п'яте – 16 осіб; шосте – 32 особи; сьоме – 64 предки...

V покоління – 16 осіб – репрезентовано планетою Марс, удвічі меншою від Землі за діаметром (Воронцов-Вельямінов, 1993: 69). Його вплив на людину пов'язують із такими характеристиками, як сила волі, енергійність, пасіонарність, уміння досягати поставленої мети, здатність перемагати, рішучість, готовність до дій, немотивованість агресії, жорстокість; відповідальність; справедливість; (не) конфліктність; контактність.

Вправа 4. *Лінгвістична психорефлексія*. Спробуйте уявити, з якими планетами сонячної системи Ви могли б асоціювати членів Вашої сім'ї та роду. Запишіть та поділіться власними міркуваннями з рідними та однолітками. Намагайтеся аргументувати власні асоціації. Висловіть враження від виконання даної вправи.

VI покоління – 32 людини (дорівнює кількості зубів людини); планета-гігант Юпітер (Воронцов-Вельямінов, 1993: 72). Це – уособлення влади, авторитету, духовності та світогляду загалом. Існує думка про те, що рання втрата зубів може вказувати на порушений зв'язок із вказаним поколінням; національним, духовним (релігійним у тому числі) егрегором. Саме тут закладено значні колективні (егрегоріальні) сили, які є своєрідною цілісністю традицій, учинь, принципів, котрих ми дотримуємося чи не дотримуємося в житті, соціальне визнання. Тобто це – своєрідний еталон, як-от: гостинності й доброти; прикладу для

інших; здатності до наставництва й заступництва; любові до людей.

Вправа 5. Напишіть лист-вдячність своєму роду, ввівши в текст такі опорні лексеми, як *мама, тато, бабуся, дідусь, брат, сестра, прабабуся, прадідусь, дядько, тітка, Всесвіт, Сонце, Місяць, зірки*, додайте за потреби власні варіанти використання родинних номінацій.

VII покоління – 64 особи предків – планета Сатурн. Найбільш віддалена від Землі, як і далекі родичі відносно першого покоління. Вона репрезентує такі характеристики-впливи, як-от: фатум, рок, призначення, малоемоційність, послідовність і системність, здатність до планування, спостережливість, відсутність спонтанних дій, контроль емоцій, прагнення до керівництва іншими людьми.

Вправа 7. Напишіть твір-опис з елементами роздуму, ввівши в текст такі родинні номінації та опорні слова: *мама, тато, брат, сестра, бабуся, дідусь, сонце, місяць, зірка, планета, Всесвіт, Земля, Меркурій, Венера, Марс, Юпітер, Сатурн, супутник* тощо.

Отже, підрастаюче покоління має якомога раніше усвідомити той факт, що кожна людина не повинна гаяти дорогоцінний час і цікавитися своїми предками: професійною діяльністю роду, інтересами, нахилами, здібностями; асоціативними роздумами, особливостями сімейного життя тощо в контексті запропонованої розвідки. На нашу думку, саме така інформація дозволяє доволі системно усвідомити власне місце в соціумі та Всесвіті; розглядати можливі перспективи; уникати помилок; збагачуватися сімейним досвідом.

Досить важливою в даному контексті є виконання самостійної роботи, зокрема, з урахуванням місця й часу проведення, особливостей контролю та бажаних і добровільних відтінків діяльності, мотивації старшокласників, наприклад: збирання наукової інформації; її аналіз; підготовка доповідей; тез тощо. Успішне виконання подібної практики передбачає наявність і розвиток творчих здібностей, належної культури мислення, уяви, відповідних моральних якостей.

Висновки. Отже, формування математичної та інноваційно-природничої компетентності учнів 10–11 класів ЗЗСО у процесі навчання лексикології української мови (на матеріалі родинної лексики) є доволі актуальним і перспективним явищем в умовах усвідомленого та відповідального становлення особистості, розвитку її світогляду та кругозору.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Воронцов-Вельямінов Б. О. Астрономія : підручник для 11 кл. серед. шк. Київ : Освіта, 1993. 160 с.
2. Климишин І. А. Астрономія. Львів : Видавництво «Світ», 1994. 384 с.
3. Мацько Л. Українська мова в освітньому просторі : навчальний посібник для студентів-філологів освітньо-кваліфікаційного рівня «магістр». Київ : Вид-во НПУ імені М. П. Драгоманова, 2009. 607 с.
4. Томилин А. Н. Занимательно о космогонии. Книга очерков о гипотезах, которые создавали люди, чтобы объяснить себе происхождение планет, звезд и галактик, а также о некоторых создателях этих гипотез – от древних философов и жрецов до современных астрономов, физиков и математиков. Москва : Молодая гвардия, 1975. 207 с.

REFERENCES

1. Vorontsov-Veliaminov B. O. (1993) *Astronomiia: Pidruchnyk dlia 11 kl. sered. shk.* [Astronomy: A textbook for 11 classes. among. school]. Kyiv: Osvita. 160 s. [in Ukrainian].
2. Klymyshyn I. A. (1994) *Astronomiia.* [Astronomy]. Lviv: Vydavnytstvo «Svit». 384 s. [in Ukrainian].
3. Matsko L. (2009) *Ukrainska mova v osvitnomu prostori: navchalnyi posibnyk dlia studentiv-filolohiv osvitno-kvalifikatsiinoho rivnia «mahistr».* [Ukrainian language in the educational space: a textbook for students-philologists of educational and qualification level «Master»]. Kyiv: Vyd-vo NPU imeni M. P. Drahomanova. 607 s. [in Ukrainian].
4. Tomylyn A. N. (1975). *Zanymatelno o kosmogonyu. Knyha ocherkov o hypotezakh, kotorye sozdavaly liudy, chtoby ob'iasnyt sebe proyskhozhdnyye planet, zvezd y halaktyk, a takzhe o nekotoгыkh sozdateliakh etykh hypotez – ot drevnykh fylosofov y zhretsov do sovremennykh astronomov, fyzykov y matematykov.* [Interesting about cosmogony. A book of essays on hypotheses created by humans to explain the origins of planets, stars, and galaxies, and some of the creators of these hypotheses, from ancient philosophers and priests to modern astronomers, physicists, and mathematicians]. M.: Molodaia hvardyia. 207 s. [in Russian].